

דובב מישרים ח"א כח ובשו"ת רב פעלים ח"א כט). ויש אומרים משום שהוא מחובר – לכך אינו בטל (ע' בשו"ת משיב דבר ח"ב סו"י סז).

לכאורה י"ל שהואיל ומבלעדי יניקת החיות של כל חלקי הגוף אלו מאלו – לא יחיו האברים, הרי זה נידון כדבר המעמיד שאינו בטל.

ע"ע בכללות הענין בקהלות יעקב – ביצה כד.

'שתיק רב'. ע' במצוין בסוכה ז.

דף לח

זכי לית ליה לרבי אושעיא ברירה בדאורייתא אבל בדרבנן אית ליה. יש מפרשים הטעם לחלק בין דאורייתא לדרבנן, שדבר שאינו מבורר נידון כספק, ועל כן בכל דבר שספקו לקולא הלא גם אם נוקטים אין ברירה אינו גרוע מספק, הלכך בדרבנן יש לילך לקולא (ע' צל"ח).

יש לדון הלא לרב אשי נחשב זאת כדשיל"מ, ודינו להחמיר בספק. ושואר זה נידון כספקא דדינא ולא כספק במציאות, ודעת כמה מהאחרונים שמקלים בספקא דדינא בדרבנן אף בדשיל"מ. ותלוי הדבר במחלוקת אחרונים לענין דין 'ברירה' במוקצה (ע' לעיל לד), אם נוקטים להחמיר משום שהוא דשיל"מ (שעה"מ גרושין ג, ד; צל"ח כאן; ישועות יעקב תצה סק"ז), אם לאו (ע' רמ"א תצה, ד, מג"א ובאה"ל). וע"ע שאגת אריה צ; בית הלוי ח"א מט.

באופן אחר: דין זה עצמו ש'אין ברירה' אינו אלא חומרא מצד הספק, הלכך בדרבנן מקלים ופוסקים 'יש ברירה' (ער"ן רפ"ג דגטין. וע' גם בשאגת אריה צ), לענין דין דרבנן שאם נאמר ברירה תיווצר חומרא – אומרים אין ברירה).

אך יש נוקטים שדין מיוחד הוא שהקלו בדרבנן לומר יש ברירה, ובדינים דאורייתא אנו נוקטים אין ברירה בין לקולא בין לחומרא (כן דעת מהרש"ל. וכן נקט החו"א (דמאי ט, כא) בדעת הרמב"ם). ולפי דעה זו, על כרחנו ש'אין ברירה' אינו כספק אלא כודאי, שהרי אף מקלים בו בדין תורה (ע' בהרחבה בשער המלך גירושין ג, ד; פני יהושע גטין כה מה; אגרות משה או"ח ח"א יט וח"ד צב; חדושי הגרנ"ט ('השלם) גטין פא; בית ישי סב).

'אמר שמואל... שור של רועה – הרי הוא כרגלי אותה העיר. רש"י כתב אלפים אמה לכל רוח. והר"ן כתב: למקום שכולם יכולים לילך שם. ודוקא שמואל לשיטתו שסובר אין ברירה, אבל למאן דאמר יש ברירה – כרגלי הלוקח, שהרי הוברר שבשבילו היה עומד מאתמול. ובלבד שהוא מבני אותה העיר, אבל היה מעיר אחרת – אין מוליכו אלא למקום שכולם הולכים.

היה נראה לכאורה מפשטות דברי הר"ן שלדעת האומר אין ברירה, אין להוליכו אלא למקום שכל בני העיר יכולים לילך, ואם אחד מבני העיר עירב בצפון בסוף אלפים, ואחד בסוף אלפים בדרום – לא יזונו ממקומו. אך מסברא אין נראה כן שהרי אין כל בני העיר שותפים בשור אלא שמעמידו ברשות מי שיקנהו למחר, ומסתמא אין בדעתו להגביל תחום השור אלא להפך, לאפשר להוליכו לכל מי שיקחנו. ועל כן מסתבר שדעתו של הרועה לפי סתם אנשי העיר שיש להם אלפים לכל רוח מתחומה, וכפי הנראה מפשטות דברי רש"י (וכ"כ הרמב"ן). ובעל המאור כתב טעם אחר, ע"ש. ומה שכתב הר"ן למקום שכולם הולכים – כלומר תוך התחום של סתם אנשי העיר.

וכן לענין בור של אנשי העיר, כתב רש"י (להלן לט). שמוליכים את המים אלפים אמה לכל רוח חוץ לעיבורה. ומשמע מסתמא שאף אם יש אחד שעירב לצד אחד, אינו אוסר על שאר בני העיר [וכן דקדק התו"ט מלשון הטור, וכן נקט רעק"א עפ"י רש"י

בעירובין]. ושם יש צד חידוש, שאעפ"י שכל בני העיר שותפים במים, אין המיעוט שעירבו יכול לאסור את הרוב. ואפשר הטעם הוא שעל דעת כן נשתתפו וקבעו שיקנו המים שביתה כפי שביתה רוב אנשי העיר. ואולם דברי הר"ן (להלן במשנה) מורים שאי אפשר להוליך המים אלא למקום שכל אנשי העיר יכולים לילך לשם. אך יש מקום לומר שדברי הר"ן אמורים רק למ"ד יש ברירה (דאליביה מיירי שם), וכל אחד מבני העיר שמילא יכול להוליכו לכל מקום שהוא הולך, הלכך אין סברא לומר שדעת אנשי העיר מעיקרא לערב לפי הרוב שהרי כל אחד יכול להוליך המים היכן שהוא, על כן כשמילא אחד מעיר אחרת אינו מוליכו אלא למקום שכל העיר יכולה לילך, אבל למ"ד אין ברירה אפשר שקבעו לילך אחר תחום העיר, אלפים לכל רוח כאמור.

'ביום טוב כרגלי המשאיל. פשיטא – לא צריכא דרגיל ושאיל מיניה, מהו דתימא ברשותיה קא מוקים ליה, קמ"ל'. יש ללמוד מכאן ב'כל שכן' אודות אנשים הדורים בשכונה או ביישוב קטן המכירים זה את זה, ופעמים כשנוסע אחד מהם לעיר אחרת לשבת, נכנסים מכריו לדירתו ליקח דבר מה – אסור להם לטלטל את כליו חוץ לד' אמות, אף לא באותה עיר – שהרי הכלים הללו נגדרים בשביתתם אחר בעליהם והוא נמצא חוץ לתחום. ואף על פי שאינו מקפיד שיקחו חבריו את חפציו, אין זה נחשב כאילו השאילם מערב שבת. אכן אם גילה דעתו במפורש בערב שבת שכל הרוצה ליטול יבוא ויטול – יש לצדד בזה התר (עפ"י שו"ת שבט הלוי ח"ו מו).

ואולם יש מהראשונים שסוברים שאם הבעלים נמצאים בשבת חוץ לתחום, כליהם המרוחקים קונים שביתה במקום שהם שם, ויש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום הנחתם. ויש מקום לצדד להקל לטלטל הכלים באותה העיר מכה 'ספק ספקא'; שמא הלכה כדעה זו (שהיא דעת רש"י ועוד – ע' במאירי, ובתוס' עירובין מו: ובית מאיר תא), ושמא הלכה כדעה הסוברת שתוך אותה רשות נידון כד' אמות. ועכ"פ אין צריך למחות ביד המקלים בדבר (עפ"י שבט הלוי ח"ט עט, ונטה מהוראתו הראשונה לאסור בפשיטות).

ונראה שגם אם ננקוט להחמיר כמשמעות הרבה מהפוסקים [ובפרט שיש סוברים שהוא דין דאורייתא, כאשר הבעלים חוץ ל"ב מיל], נראה שאדם השוהה בעיר אחרת בשבת ומכניס קרובים וידידים לביתו, דעתו להעמיד כלי ביתו ברשות אורחיו, גם אם לא השאילם להם בפירוש.

(ע"ב) 'אמר להו רבי אבא, הרי שנתערב לו קב חטין בעשרה קבין חטין של חבריו...' הנה מאמר מתוך הספר היקר 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' לר"ח ארנטרוי ז"ל (עמ' עד), רב ואב"ד דק"ק מינכן. 'קטע זה של הגמרא נחשב מן הקשים ביותר בסוגו, וכבר העירו בשיטה מקובצת: 'סוגיא עמומה היא, כי מה שטענו לא הודה לו'. וכן בריטב"א נדרים (נב:) כתב על סוגיתנו שהיא 'קשה טובא ובעיא צלותא'.

נבהיר את הקשיים. רבי אבא רצה לומר שבמקרה העיסה שבמשנתנו לא שייך דין בטול המועט ברוב, כי המעוט (המלח והמים) אינו ממונו של בעל הרוב. כדי להסביר סברה זאת היטב, נותן ר' אבא דוגמא פשוטה וברורה: אם נפל מעוט חטה של ראובן לתוך רוב חטה של שמעון, לא ייתכן ששמעון יטען שחטיו של ראובן בטלו בתוך חטין שלו ויהיה הכל של שמעון. כעת התלמוד מקשה על בחירת הדוגמה: ר' אבא היה יכול לבחור בין שני מקרים 'מין במינו (חטין וחטין)' או 'מין בשאינו מינו (חטין בשעורין)'. הוא לא בחר במין-בשאינו-מינו כי הוא בטל – אם כן גם מין-במינו אינו דוגמה טובה כי אמנם ר' יהודה אומר שמב"מ אינו בטל, אך לפי שיטת חכמים גם מב"מ בטל – וזה קשה מאד; ר' אבא אמר שחטין של ראובן אינם בטלים בחטין שמעון כי ממון מועט אינו בטל ברוב, ומי אומר שבענין זה מבדיל ר' אבא בין מב"מ למבשא"מ. הוא לא העלה זאת כלל על הדעת ובהר"ב חטין וחטין' כי במקרה

זה אי אפשר עוד להפריש את פירות ראובן מתוך של שמעון בעוד שאפשר לברר ולהפריש שעורין מתוך חטין.

ועוד, לפי קושית התלמוד טעותו של ר' אבא היתה בבחירת הדוגמה בלבד אך על עצם סברתו אין קושיה. אם כן מדוע אין דנים עוד בהמשך הסוגיה כלל בהבדל בין מב"מ ומבשא"מ וכל הסוגיה עוסקת בשאלת בטול בעלות ממון בלבד.

ותמוה גם שאין מקשים ממשנתנו: מלח ומים בעיסה הרי הם מבשא"מ והיו צריכים להתבטל לפי שיטתו. כדי לפתור את כל הקשיים נראית לי להציע כאן דרך ביאור חדש. ר' אושעיא אומר: 'שפיר עבוד דאחיכו עליה'. אח"כ נאמר בתלמוד 'מאי שנא וכו'' המפרשים סבורים שזה המשך דברי ר' אושעיא ושזה הטעם לדחיית דברי ר' אבא ע"י החכמים. פירוש זה הוא מקור הקשיים דלעיל ומקור קשיים אחרים שלא הבאנום לשם קיצור. אך אם נניח שהחל ב'מאי שנא' מדבר סתם התלמוד ושאיין לזה קשר לשאלת ר' אושעיא הסרנו את עיקר המכשול; –

סברתו של ר' אבא ש'ממונא לא בטיל מועט ברוב להיות קנוי ממון המועט לבעליו של מרובה (ניסוח רש"י להלן), אין עליה עוררין, ואין הבדל בין מב"מ למבשא"מ. כמו כן ברור שבעניני אסור והיתר בטל מועט ברוב. המקרה שלנו הוא מקרה ביניים – יש בו גם ענין של 'ממונא' וגם של 'אסורא'. לכן אפשר לטעון שדוגמת ר' אבא (שיש בה ענין 'ממונא' בלבד) אינה טובה שהרי שלשת החכמים לא אמרו שהשאלת לא תהא חייבת להחזיר לאחר יו"ט מים ומלח, רצונם רק לומר שבענין 'אסור תחומין' לא יתבטל המעוט ברוב.

אך אפשר גם לטעון את ההפך: דין ה'אסורא' נובע כאן מתוך דין ה'ממונא' והיחס ביניהם הוא של גורם ותוצאה, ולכן מכיון שאין בטול ב'ממונא', לא ייתכן ביטול באסור תחומין. זאת דעת ר' אבא, וברצונו לומר שמקרה התחומין דומה למקרה הפשוט של שני בעלי החטין. החולקין עליו סבורים שהבעלות אמנם אינה בטלה, אך ה'אסור' – בטל.

ר' אושעיא מסכים לדעת שלשת החכמים ואומר 'שפיר עבוד דאחיכו עליה', ולא עוד. המשך הויכוח פותח בדברי רב ספרא ומסתיים במסקנה 'אסורא בטל ממונא לא בטל' ונדחית דעתו של ר' אבא. אך לפני דברי רב ספרא עוסק סתם התלמוד בשאלה צד דית על דברי ר' אבא, שאין לה קשר אל הנושא העיקרי של הסוגיה, שהוא מאמר מוסגר בלבד, והרי באורו:

ר' אבא בחר בדוגמה שבעורתה הוא יכול להסביר היטב את ההבדל שבין אסור לממון. לשם כך עליו לבחור מקרה שמתאים גם לאסור וגם לממון. הוא רוצה לומר: אם קב חטים של אסור יפול לתוך עשרה קבים של היתר יתבטל הקב האסור, אך אם קב חטים של ראובן יפול לעשרה קבים חטה של שמעון – אינו בטל, וזהו המקרה שבמשנה שהרי אסור התחומין קשור ל'ממונא'. כדי להבליט את ההבדל היה על ר' אבא לבחור בדוגמה של 'מין בשאינו מינו' שהרי במקרה זה (חטין ושעורין) ב'איסורא' לדעת כולם יש בטול. בעוד שבמין במינו יש מחלוקת תנאים.

לזה מתכוונת הגמרא באומרה 'מאי שנא חטין בשעורין דלא קאמר להו דהוה ליה מין בשאינו מינו ומבשא"מ בטיל?' [ועל 'מאי שנא' במשמעות 'מאי טעמא' עיין תוס' ב"ק ק"ז ע"א ד"ה עירוב]. ועל זה עונה הגמרא 'חטין בחטין נמי נהי דלר' יהודה לא בטיל, לרבנן מיבטל בטיל', והרי רבי אבא אינו חייב להתחשב בדעתו של ר' יהודה.

גם השאלה וגם התשובה הם תוספת מאוחרת, הן לא הובאו לפני דברי ר' אושעיא, כי דבריו נודעו כנראה בבבל בתחילה ורק מאוחר יותר נוסף המאמר המוסגר. המשך הדיון התקיים עוד יותר מאוחר, בשעה שחזר רב ספרא מא"י ואמר את דבריו.

מתוך התוס' (ד"ה נהי) יוצא שגם הם הבינו שהדברים הם סתמא דגמרא ואינם של ר' אושעיא, ולכן נראה להם שהלכה כרבנן החולקין על ר' יהודה, וזאת בנגוד לדעת רש"י הפוסק כר' יהודה. הרש"ש תמה בהגותו על התוספות: 'לכאורה רב אושעיא הוא דקאמר לה, לא הש"ס' אך דברי התוספות הם הוכחה שהם הבינו את התלמוד כדברינו לעיל. ועיין לעומת זאת, תוס' חולין צ"ז ע"א ד"ה אמר רבא'. יש להעיר שגם הרמב"ן והריטב"א בנדרים נב: מפרשים שזהו המשך דברי רב אושעיא.

'משה, שפיר קאמרת...'. רש"י מפרשו בלשון תמיהה. והמאירי מפרשו בניחותא, ולרבי אבא אמר זאת ולא לרב אושעיא. ויש גורסים 'שפיר קאמר' ופונה בלשון כבוד לרב אושעיא ומצדיק דברי רבי אבא (עפ"י ריטב"א נדרים נב:).

מובא בשם האריז"ל [עפ"י הגמרא בכמה מקומות], שמשה רבינו ע"ה הוא שורש נפשות תלמידי חכמים שבישראל, ובפרט של חכם הדור, כי נשמת משה כלולה מכל נפשות ת"ח שבכל דור ודור. ועל כן כונו תלמידי חכמים מסוימים בשם 'משה' – כי כח התורה והחכמה וההכרה שבנפשות חכמי ישראל, היא נשמת משרע"ה.

וכן מובא בזהר (עקב), שמשה רבינו ע"ה מאיר בכל דור ודור. והיינו, בחכם שהוא ראש כנסת ישראל באותו דור, כמשה בשעתו, בו ביחוד מאיר אורו של משה. ולפי פשוטו, כי הוא כמשה רבינו בדורו ועומד במקומו. [ערש"י סוכה לט. ועוד. ורש"י כאן פירש באופן אחר] (עפ"י ספרי ר' צדוק מלובלין: תקנת השבין עמ' 148; רס"י לילה כב; מד; דברי סופרים סו"י י; ריש 'ליקוטי מאמרים' ובעמ' 94; שיחת מלאכי השרת עמ' 63 33; קדושת השבת ז, עמ' 48; מחשבות חרוץ עמ' 115; דובר צדק עמ' 104 158; אור זרוע לצדיק עמ' 24 19).

ז'לא שמיע להו הא דאמר רבי חייא קטוספאה משמיה דרב הבורר צרורות מגרנו של חברו חייב לשלם לו דמי חטים' והלא הצרורות כשלעצמם אין להם כל חשיבות ואף על פי כן נחשבים הם כמו החטים עצמן משום שהם מוסיפים על מדתם ושווים, כך המים והמלח שבעיסה אינם בטלים בגלל מיעוטם וחוסר חשיבותם כלפי הקמח, שהרי הם מוסיפים לעיסה בנפחה ובמשקלה, ובדין הוא שיאסרו את כל העיסה משום תחומין.

'אמר ליה אביי: ולא שני ליה למר בין ממון שיש לו תובעין לממון שאין לו תובעין' – הצרור בגורן, מתוך שחיסרו מדה, יש לו תובעין, אבל מים ומלח שאין להם תובע שיתבעם עתה [שהרי השאילתם או נתנתם במתנה] לפיכך בדין היה שייבטלו בתוך העיסה, שאין הנידון כאן לגבי תביעת ממון אלא דין צדדי הוא (עפ"י בעל המאור; ריטב"א נדרים נב:).

'הבורר צרורות מגרנו של חברו חייב לשלם לו דמי חטים'. ואם תאמר יחזירם – הרי אמרו אסור לערב כל שהוא (רמב"ם מכירה יח, יג; חו"מ רכט, ב).

דין זה אמור רק בתבואה העומדת למכירה (עפ"י ריטב"א). ונחלקו ראשונים אם חיובו נובע משום 'דינא דגרמי' שהלכה כרבי מאיר שדן דינא דגרמי, או חייב לכלל הדעות כי נידון כנוק גמור, שכן הצרורות כשהם בתערובת שוים כמו חטים (ערשב"ם ותוס' ב"ב צד.).

'אמר ליה ולטעמין הא דאמר רב חסדא...'. פירושו גרסה זו עפ"י רש"י ותוס': רב ספרא בא להוכיח

שאינן חילוק בין ממון שיש לו תובעים וממון שאין לו תובעים [ועל כן לא בטלו המים והמלה, כי ממון אינו בטל – ואף על פי שאין לו תובעים], והראיה, מכך שנבלה בטלה בשחוטא ואעפ"י שיש לה בעלים תובעים – הרי שאין הפרש אם יש תובעים אם לאו, אלא כל שהנידון הוא על איסור והתר, יש לו ביטול גם אם יש לו תובעים [כנבלה ושחוטא], וכל שהנידון הוא ממון [כמו בתחומין, שהאיסור נובע מדיני הבעלות] אינו בטל גם אם אין לו תובעים.

ואם תעמוד בדעתך ותאמר שאכן יש חילוק בדבר, וכאשר יש לנבלה בעלים אינה בטלה בשחוטא [ורב חסדא שאמר בטלה מדבר כשאין לה בעלים] – 'והא תניא אמר רבי יוחנן בן נורי חפצי הפקר קונין שביתה אע"פ שאין להם בעלים, דומין כמי שיש להם בעלים' – הרי שלענין תחומין אין חילוק כלל אם יש להם בעלים תובעים אם לאו. [ואמנם חכמים חולקים על רבי יוחנן בן נורי ולדעתם חפצי הפקר אינם קונים שביתה, אך חפצים שיש להם בעלים אלא שאינו תובע כגון במתניתין, בזה לא שמענו שחכמים יחלקו], ושוב קמה וגם נצבה סברת ר' אבא שממון אינו בטל, גם ממון שאין לו תובעים. 'אמר ליה אביי מי קא מדמיית איסורא לממונא...'. כלומר גם לפי הוכחתך שאין חילוק אם יש תובעים אם לאו, הלא הנידון במשנתנו הוא לענין איסור תחומין ואינו דומה כלל למי שנתערב לו חטים בחטים של חברו או לבורר צרורות, ששם הנידון אינו אלא לענין בעלות והפסד ממון. ושפיר אחיכו עליה דר' אבא.

ועתה באים לישב דברי המשנה, מדוע באמת לא בטל, ומפרש אביי גזרה שמא תעשה עיסה בשותפות וכו'.

הרז"ה גרס אחרת בגמרא. לגרסתו אביי הוא שהביא להוכיח החילוק בין ממון שיש לו תובעים לממון שאין לו תובעים, ממה שרב חסדא אמר נבלה בטלה בשחוטא, ומשמע אפילו יש לה בעלים – הרי שגם ממון שיש לו בעלים הוא בטל אם אין לו תובעים. (ונראה פשוט שגם באופן שבעלי הנבלה תובעים אותה, אין זה נחשב לעניננו 'תובעים', שהרי בעל השחוטא נענה לתביעתו להחזיר לו את שלו, ואין כאן נידון ממוני ביניהם כלל, הלכך נחשב כאין לו תובעים).

וממשיך אביי: וכי תימא כשיש לנבלה בעלים אכן אינה בטלה – והלא לדברי רבי יוחנן בן נורי חפצי הפקר קונים שביתה, ואם כן לדבריו אין חילוק אם יש בעלים אם לאו, ומדוע נבלה בטלה בשחוטא? והשיב רב ספרא לאביי: 'מי קא מדמיית איסורא לממונא...'. – נבלה בשחוטא הנידון הוא על איסור גרידא ואין איסור נבלה תלוי בממון כלל, לכך היא בטלה בין יש לה בעלים בין אין לה, ואילו בתחומין הכל תלוי בממון, הלכך לא בטל.

ולפי זה עמדו דברי רבי אבא כהוגן. ואביי ורבא ורבא אשי נתנו טעמים אחרים [ואין גורסים 'טעמא מאי אביי אמר...'. – אלא רק 'אביי אמר...']. (המאירי נקט לעיקר כגרסה זו. ולפירושו זה מתישב יותר המו"מ שבגמרא. וכן בירושלמי משמע שנקטו כשיטה זו. ע' בקהלות יעקב כד; שו"ת עין יצחק או"ח כו וז"ד יד). וע"ע בירושלמי חלה ב, א בבאור מחלוקת רבי יהודה וחכמים במשנה, ובשערי ר' שמואל – גטין ז: עמ' קיד.

והנה פירוש חדש לכל מהלך הסוגיא, מהגאון ר"י מליסא (נתיבות המשפט רכט): יסוד הנידון בסוגיא על ביטול המים והמלה שבעיסה, מבואר בתוס' (בד"ה ולבטיל); האם על ידי דין ביטול ברוב פוקע שם בעלים מהחפץ [ולעניננו, אין שם בעלת המים והמלה בעיסה זו אלא בעלת הקמח בלבד, הלכך תחום העיסה כמוה], אם לאו. ורבי אבא הוכיח ממי שנתערב לו קב חטים בעשרה קבים חטים של חברו, וכי יאכל הלה וחדו – אין הכוונה לומר שיאכל הלה בחנם, שזה ודאי אינו עולה על הדעת

והלא זה נהנה וזה חסר חייב, אלא הנידון הוא האם בעלותו של בעל הקב פוקעת מהחייבים שלו מאחר והם בטלים במיעוטם, ונפקא מינה שחברו יכול לאכול את כל החטים ואינו חייב לזה אלא דמים [וכן נפקא מינה שאם הוקרו החטים, אינו משלם לו אלא כשעת התערובת, כי משעה שנתערבו פקעה בעלותו של ראשון והרי הם שייכים לבעל הרוב], ונקט רבי אבא שלא נעלם שם בעליהם והרי שניהם שותפים בו.

ועל זה הקשה הש"ס מאי שנא לא נקט רבי אבא חטים בשעורים, על כרחך משום שבאמת בטלים החטים כדין מין בשאינו מינו בשאר איסורים, אם כן חטים בחטים גם כן לחכמים בטלים. ורב ספרא הקשה לרבי אבא, מדוע הבורר צרורות מגרנו של חברו חייב, והלא מסתמא הצרורות הם הפקר [כי דוחק להעמיד רק בשעשה גורן בחצרו, וקנתה לו חצרו את הצרורות שלא מדעתו. ועוד אפשר שאין שייך כלל קנין חצר בדבר שאינו ממון אלא גורם לממון] – ועל כרחך משום ביטול ברוב נגעו בה, שבטל שם 'הפקר' מאותם צרורות על ידי שנתערבו בחטים, והוא הדין בטל שם 'בעלים' על המים והמלח שנתערבו, וקשה על רבי אבא.

ועל כך השיבו אב"י לרב ספרא שיש לחלק בין ממון שאין לו תובעים, דהיינו הפקר, שהוא בטל ופקע שמו ממנו, ובין ממון שיש לו תובעים כלומר בעלים, שלא פקע שם בעלים ממנו על ידי תערובת. והקשה לו רב ספרא מדברי רב חסדא שנבלה בטלה בשחוטתה, וכי לדבריה נאמר שאם יש לה בעלים אינה בטלה, ונפקא מינה לענין טומאה וטהרה, שיש אופנים שצריכים הכשר ומחשבה לדעת בעלים, ומשמע מסתימת רב חסדא שלכל דיניה היא בטלה, גם כשיש לה בעלים – הרי שעל ידי ביטול פקע שם בעליה ממנה.

וכי תימא הכי נמי, אם יש לנבלה בעלים לא פקע שמם ואינה בטלה, מכל מקום קשה מכך שחפצי הפקר קונים שביתה – הרי שגם הפקר דומה ליש לו בעלים ואם כן גם ממון הפקר לא יתבטל, ושוב אי אתה יכול למצוא נבלה שתתבטל בשחוטתה אלא אם היתה הנבלה שייכת לאותו אדם שהוא בעל השחוטתה [ולא כשהיא שייכת לאחר או כשהיא של הפקר]. ועוד, כיון שהוכחנו שהפקר שוה למי שיש לו בעלים, וגם הוכחנו מבורר צרורות שהפקר מתבטל בתערובת, אם כן גם כשיש לו בעלים בטל, ושוב קשה על רבי אבא.

ועל זה השיבו איסורא בטל ממונא לא בטל – פירוש, אפילו ממון של הפקר לא בטל, וגבי צרורות שונה שאינו דבר של ממון כלל. וכן לענין נבלה, הגם שהממון אינו בטל, אך בכל מה שנוגע להצרכת בעלים לענין איסור, דנים כאילו נתבטל שם בעלים. ועל זה מקשה 'וטעמא מאי' – כמו כן נאמר לענין תחומין שעד כמה שנוגע הדבר לענין איסור, דנים כאילו בטל שם בעלים, ויתבטל שם בעלת מים ומלה לענין האיסור. ומתוך גזירה שמא תעשה עיסה בשותפות כו'.

[והיוצא לדינא מפירוש זה שהבורר צרורות מתבואת חברו חייב אפילו אם התבואה נמצאת במקום הפקר ולא זכה בעל התבואה בצרורות. וכן אם שמעון דש תבואתו בחצר ראובן, וראובן עצמו היה בורר צרורות שלו מגרנו של שמעון – חייב]. עד כאן מדברי ה'נתיבות'.

ונראה שבאופן זה שהצרורות הם הפקר, חיוב הבורר אינו אלא למאן דדאין דינא דגרמי, ומה שכתבו התוס' בב"ב (צד.) שהוא מויק ממש כי הצרורות שוים כחטים, זהו רק אם הצרורות שייכים לבעל התבואה.

'נבלה בטלה בשחוטתה לפי שאי אפשר לשחוטתה שתעשה נבלה. שחוטתה אינה בטלה בנבלה...' – באור הענין במנחות כג.

עוד בענינים מסתעפים הנוגעים לדין ביטול בממון – ע' בספרים המצוינים במעילה יח (ביטול בממון הקדש); עין יצחק כו; באר יצחק לא; חדושי הגר"ד בנגיס ח"ב ס,י (ביטול בשקלי הכהנים ובהקדש); שערי ישר ג,כב; בית האוצר מערכת ב יח,טו-טז.

יטעמא מאי אביי אמר גזרה שמא תעשה עיסה בשותפות. אף אם נוקטים תחומין דרבנן [וי"א שבכלים לדברי הכל דין תחומין דרבנן. ע' מג"א תד סק"ה בהגר"א וישוע"י שם], והרי מבואר בגמרא (לעיל לו:) שאין לגזור אטו יציאה חוץ לתחום אם תחומין דרבנן – נראה שכאן גזרו כי לא רצו חכמים לחלק בין צורות שונות של שותפות בעיסה, והשוו שותפות מחמת מים ומלח לשותפות בקמח.

דף לט

זשל אנשי אותה העיר כרגלי אנשי אותה העיר. ע' מש"כ לעיל לח.

(ע"ב) 'לרחוץ הכי נמי, הכא במאי עסקינן למלאות; מר מדידיה קא ממלא ומר מדידיה קא ממלא'. ומה שאסרו להם להכנס לחצר, ואין אומרים זה נכנס בשלו וזה נכנס בשלו – אפשר להעמיד כשנכנס לחצר כולה, דומיא דלרחוץ [ואולם באמת אין תירוץ הגמרא קיים למסקנא אלא נאמר כדחיה בעלמא, הלכך אין סומכים על תירוץ זה אלא על המבואר בסוגיא במקומה, במסכת נדרים] (בעל המאור). והראב"ד כתב שאין צריך להעמיד כששתמש בכל החצר כי לעולם הכניסה לחצר כמוה כרחיצה בתוך הבור, לפי שאין החצר נחלקת בשעת השימוש בה, ואינו דומה למילוי מים שכשהוא דולה ממנו כבר הוא נחלק ואומרים 'ברירה'.

יתכן ולדעת בעל המאור האיסור מתחיל כבר בדלייה מהבור, והרי פעולת הדלייה נעשית בבור קודם חלוקת המים, ודומה לכניסה לחצר, ואילו להראב"ד האיסור אינו אלא בשימוש במים, וזה כבר לאחר חלוקה. או סובר הראב"ד שהדליה מותרת לפי שנעשית כאחת עם החלוקה.

'אלא הכא במגביה מציאה לחבירו קא מיפלגי, מר סבר קנה ומר סבר לא קנה. ארבעה פירושים יש כאן:

לרש"י, בין לרב נחמן בין לרב ששת לא קנה זה שהגביהו עבורו אלא כאשר הגיעה המציאה לידי, אך לא בהגבהתו של זה; במה נחלקו – לרב נחמן המגביה עצמו לא קנה הלכך דין המים כרגלי מי שנתמלאו לו כי הוא הזוכה בהם לראשונה, בהגיעם לידי, ולרב ששת המגביה קנה תחילה, הלכך כרגלי הממלא. הרז"ה מפרש שלרב נחמן זה שהוגבה עבורו וזה במציאה למפרע משעת הגבתו של זה [ושאמר רב נחמן בבבא-מציעא המגביה מציאה לחברו לא קנה חברו – היינו כשלא הגיעה לידי לבסוף]. ולרב ששת לא זכה הלה למפרע.

לפירוש רבנו תם, לרב נחמן המגביה מציאה לחברו לא קנה חברו עד שתגיע לידי, ולרב ששת קנה חברו מיד, וכיון שקנה מכחו של זה [דמגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה], לכך המים נדונים כרגלי הממלא, שעל ידו קנה חברו. (בבאור שיטת רבנו תם, ע' בשיטה מקובצת; חדושי רבי אריה לייב מאלין ח"א פח). ורשב"ם פירש שלרב נחמן קנה מי שנתמלאו לו מיד [כי בשאיבת המים אין חובה לאחריים, שיש מים רבים לכולם, ואין זה דומה למגביה מציאה לחברו שמפני שהוא חב לאחריים לא קנה חברו] ולרב ששת לא קנה. [ומהר"ם מרוטבורג נקט שלרב נחמן קנה חברו אפילו במקום שחב לאחריים, וחזר בו רב נחמן